

Η διαμάχη που έχει ξεσπάσει τα τελευταία χρόνια για το θέμα του χωρισμού Εκκλησίας και Πολιτείας, με το επιχείρημα κυρίως της συνταγματικά κατοχυρωμένης θρησκευτικής ελευθερίας και της δήθεν εναρμόνισης της ελληνικής νομοθεσίας με ρυθμίσεις του ευρωπαϊκού δικαίου, έχει τροφοδοτήσει μία έντονη αντιπαράθεση για την αναγκαιότητα και τη μορφή του μαθήματος των Θρησκευτικών στη Μέση Εκπαίδευση στην Ελλάδα. Πολλοί υποστηρίζουν, ότι το μάθημα των Θρησκευτικών αποτελεί «πισωγύρισμα» για μία Ευρωπαϊκή χώρα, που πρέπει δήθεν να ακολουθήσει το παράδειγμα των «υπολοίπων» Ευρωπαϊκών χωρών, οπότε ή να καταργηθεί ή στην χειρότερη περίπτωση να διδάσκονται τα Θρησκευτικά ως θρησκευσιολογία, ξεκομμένα από το εκκλησιαστικό φρόνημα και την ένταξη τους σε ένα ορισμένο δόγμα.

Η αντιπαράθεση αυτή καθιστά επιτακτική την ανάγκη να εξετάσει κανείς πως αντιμετωπίζεται το θέμα στα άλλα κράτη στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθότι είναι αλήθεια ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να ακολουθήσει αποκλειστικά δική της γραμμή στο θέμα αυτό. Συγκεκριμένα μπορεί η οργάνωση των αναλυτικών προγραμμάτων Μέσης Εκπαίδευσης να μην ρυθμίζεται (ακόμη) από το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, όμως το άνοιγμα των αγορών και η μακροπρόθεσμη δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού πολιτισμού κυρίως με την κατοχύρωση ατομικών δικαιωμάτων στο επίπεδο του ευρωπαϊκού δικαίου¹, επιτάσσουν μία σχετικά ενιαία αντιμετώπιση του προβλήματος.

Στη Γερμανία το μάθημα των Θρησκευτικών είναι κατά το Σύνταγμα υποχρεωτικό και ισότιμο με τα άλλα μαθήματα (άρθρο 7 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος, *ordentliches Lehrfach*). Η διάταξη αυτή, η οποία επαναλαμβάνει σχεδόν κατά λέξη την αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 149 παρ. 1 και 2 του προϊσχύσαντος Συντάγματος της Βαϊμάρης, ορίζει συγκεκριμένα ότι οι γονείς και οι κηδεμόνες έχουν δικαίωμα να προσδιορίζουν τη συμμετοχή ή μη του ανηλικού τέκνου στο μάθημα των Θρησκευτικών, όπως επίσης και την ομολογιακή κατεύθυνση που εκφράζει καλύτερα τη θρησκευτική αγωγή που θέλουν να δώσουν στο παιδί τους (άρθρο 7 παρ. 2), δηλαδή εάν το παιδί θα παρακολουθήσει ρωμαιοκαθολικά, ευαγγελικά ή ορθόδοξα Θρησκευτικά. Το μάθημα είναι υποχρεωτικό, βαθμολογείται όπως ακριβώς όλα τα άλλα μαθήματα και οι βαθμοί αναγράφονται στο απολυτήριο ή το ενδεικτικό μαζί με τους βαθμούς των άλλων μαθημάτων². Ο θεολόγος καθηγητής είναι απολύτως ισότιμος με όλους τους άλλους καθηγητές, μπορεί δε να είναι κληρικός ή λαϊκός.

Τα Θρησκευτικά είναι κατά την ερμηνευτική του Συντάγματος «κοινό θέμα» (gemeinsame Angelegenheit) Κράτους και Εκκλησίας. Το Κράτος έχει πλήρη ευθύνη για την τεχνική υλοποίηση της συνταγματικής επιταγής και οφείλει να οργανώνει τη διεξαγωγή του μαθήματος με τον καθορισμό του χρόνου διδασκαλίας μέσα στο ωρολόγιο πρόγραμμα, με τον καθορισμό των εβδομαδιαίων ωρών διδασκαλίας για κάθε τάξη, με το διορισμό καθηγητών και τη μισθοδοσία τους, με την παροχή των κατάλληλων αιθουσών και άλλων απαραίτητων τεχνικών μέσων κ. τ. λ. Το Κράτος είναι επίσης ο εργοδότης των καθηγητών, εφόσον αυτοί διορίζονται, παύονται, μετατίθενται από τα αντίστοιχα υπουργεία Παιδείας των κρατιδίων ή των δήμων (τα σχολεία στην Γερμανία υπάγονται είτε στα κρατίδια ή στις τοπικές δημοτικές αρχές) και υπόκεινται επίσης στον κρατικό πειθαρχικό και διοικητικό έλεγχο.

Σημαντικός και καθοριστικός είναι και ο ρόλος των Εκκλησιών στη διεξαγωγή του μαθήματος εφόσον τα Θρησκευτικά στη Γερμανία δεν έχουν θρησκευολογικό ή κοινωνιολογικό ενημερωτικό χαρακτήρα, αλλά δογματικό - κατηχητικό τόσο στη στοιχειώδη όσο και στη μέση εκπαίδευση. Ο διορισμός των καθηγητών που θα διδάξουν το μάθημα πρέπει να εγκριθεί από την Εκκλησία ή τη θρησκευτική κοινότητα και ο διδάσκων πρέπει να είναι οπωσδήποτε πιστό μέλος της Εκκλησίας, της οποίας το μάθημα διδάσκει. Για να διοριστεί π. χ. καθηγητής για ορθόδοξα Θρησκευτικά στο κρατίδιο της Βόρειας Ρηνανίας-Βεσφαλίας πρέπει να εγκρίνει το διορισμό του συγκεκριμένου προσώπου ο ελληνορθόδοξος μητροπολίτης Γερμανίας με την ιδιότητα του ως προέδρου της Επιτροπής της Ορθόδοξου Εκκλησίας στη Γερμανία (Jommission der Orthodoxen Kirchen in Deutschland- KOKiD)³. Αντίστοιχα είναι απαραίτητη για τους ρωμαιοκαθολικούς καθηγητές η *missio canonica* του επιχωρίου επισκόπου κατά τις διατάξεις του άρθρου 805 του Κώδικα Κανονικού Δικαίου της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και η Εξουσιοδότηση της Τοπικής Εκκλησίας («Vokation», «Bevollmächtigung» κ.τ.λ.) για ευαγγελικούς καθηγητές, έτσι ώστε ο διδάσκων το μάθημα να μη διδάσκει αιρετικά ή διαπράττει ενέργειες που δεν συνάδουν με το πνεύμα του μαθήματος⁴. Σχετικά με το περιεχόμενο της διδασκαλίας την κύρια ευθύνη έχει η θρησκευτική κοινότητα, η οποία και συντάσσει τα αναλυτικά προγράμματα σε επιτροπές που συστήνει η ίδια και στις οποίες συμμετέχει και εκπρόσωπος του Κράτους. Εκπρόσωπος των Εκκλησιών μπορεί να συμμετέχει πότε θέλει τόσο στη διεξαγωγή του μαθήματος (Visitation, Inspektion) όσο και στις εξετάσεις των μαθητών⁵.

Σε όλα τα δημόσια σχολεία υπάρχουν καθηγητές Θρησκευτικών (εκτός από το κρατίδιο της Βρέμης, που ρητά εξαιρείται από τη συνταγματική επιταγή, όπως ιδιορρυθμίες υπάρχουν και στα κρατίδια του ευρύτερης περιοχής του Βερολίνου). Παρ' όλα αυτά αξίωση για προσφορά από το Κράτος μαθήματος Θρησκευτικών δεν έχουν όλοι οι πολίτες και όλες οι θρησκευτικές κοινότητες. Κυρίως αξίωση για Θρησκευτικά στο σχολείο έχουν οι μαθητές, οι

γονείς και κηδεμόνες-μέλη των θρησκευτικών κοινοτήτων που είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και κυρίως οι δύο μεγάλες χριστιανικές Εκκλησίες (Καθολική και Ευαγγελική), όπως και οι περισσότερες ορθόδοξες Εκκλησίες (ελληνορθόδοξη, ρωσική, ρωσική της Διασποράς και ρουμανική). Οι παραπάνω Εκκλησίες αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου δι' ευθείας συνταγματικής διατάξεως (άρθρο 140 του Συντάγματος, το οποίο παραπέμπει στο προϊσχύσαν σύνταγμα της Βαϊμάρης)⁶. Οι υπόλοιπες Εκκλησίες ή θρησκευτικές οργανώσεις αποτελούν νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και δεν έχουν κατά κανόνα αξίωση για θρησκευτικά μέσα στη δημόσια στοιχειώδη και μέση εκπαίδευση⁷.

Η γερμανική νομοθεσία δίνει βέβαια το δικαίωμα σε κάθε μαθητή δημόσιου σχολείου να απέχει από το μάθημα των Θρησκευτικών και τις σχολικές προσευχές, όταν ο ίδιος (ή οι γονείς ή κηδεμόνες του) επικαλούνται λόγους θρησκευτικούς ή συνειδήσεως. Αρκεί μία απλή δήλωση του κηδεμόνα αν είναι ανήλικος ή του ίδιου αν είναι ενήλικος, ή έχει συμπληρώσει το 14ο έτος της ηλικίας του. Στην περίπτωση αυτή όπως και στην περίπτωση που ο μαθητής δεν ανήκει σε μία από τις Εκκλησίες που είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (όπως π. χ. πολλοί μωαμεθανοί μαθητές ή μαθητές που προέρχονται από την τέως κομμουνιστική Ανατολική Γερμανία και δεν έχουν βαπτισθεί), παρακολουθεί το μάθημα της «Ηθικής», το οποίο διδάσκεται παράλληλα με το μάθημα των Θρησκευτικών, δηλαδή την ίδια ώρα άλλα σε άλλη αίθουσα.

Το πρόβλημα που έχει ανακύψει στην πατρίδα μας για το μάθημα των Θρησκευτικών δεν εδράζεται σε επιχειρήματα που αφορούν την πρακτική άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο μεγαλύτερο κράτος της Ευρώπης, τη Γερμανία, τα Θρησκευτικά είναι υποχρεωτικά και μάλιστα κατ' ευθείαν από το Σύνταγμα και ομολογιακά και μάλιστα αυστηρότερα ομολογιακά από ό,τι στην Ελλάδα. Οι πολεμοούντες τα Θρησκευτικά προσπαθούν να βρουν αφορμές και προβάλλουν ανυπόστατες αιτιολογίες για την κατάργησή τους ή για την αλλαγή του χαρακτήρα τους. Όπως στη Γερμανία, έτσι και στην Ελλάδα, το μάθημα των Θρησκευτικών αποτελεί πραγμάτωση της θρησκευτικής ελευθερίας του πολίτη, ο οποίος έχει συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα να ενημερωθεί για την πίστη του και να «μορφωθεί» μ' αυτήν. Το Κράτος δεν μπορεί να απέχει από τον παροχικό χαρακτήρα που έχουν τα ατομικά δικαιώματα, πως αυτά προκύπτουν από την ενεργό συμμετοχή του στην υλοποίηση της θρησκευτικής ελευθερίας έξω αλλά και μέσα στο κρατικό σχολείο.

1. Ενδεικτικά Thomas Oppermann, Europarecht, 3 έκδοση, Μόναχο 2005, § 6, Rdnr. 26 επ.
Hans-Werner Rengeling, Grundrechtsschutz in der europäischen Gemeinschaft, Μόναχο 1993, σελ. 223 επ.
2. Αναλυτικά Christoph Link, «Religionsunterricht», in: Joseph Listl - Dietrich Pirson (έκδ.), Handbuch des Staatskirchenrechts des Bundesrepublik Deutschland, 2η έκδοση, Βερολίνο 1995, σελ. 439-509.
3. Για περισσότερες πληροφορίες για τη συγκρότηση της Επιτροπής αυτής βλ. Εκκλησία 84 (2007), 644 επ.
4. Αναλυτικά Axel Freiherr v. Campenhausen, «Staat, Kirche und Schule», Zeitschrift für Evangelisches Kirchenrecht 14 (1968-1969), 50 επ.
5. Βλ. Christoph Link, . π. , σελ. 499 επ.
6. Ενδεικτικά Paul Kirchhof, «Die Kirchen und Religions-gemeinschaften als Körperschaften des öffentlichen Rechts», in: Joseph List - Dietrich Pirson (έκδ.), Handbuch des Staatskirchenrechts der Bundesrepublik Deutschland, 2η έκδοση, Βερολίνο 1995, σελ. 651-687.
7. Βλ. όμως και την αντίθετη γνώμη στο Axel Freiherr von Campenhausen/Heinrich De Wall, Staatskirchenrecht, 4η έκδοση, Μόναχο 2006, σελ. 216-218.

κ. Αναργύρου Αναπλιώτη,

Επικ. Καθηγητού του Εκκλησιαστικού Δικαίου στο Ορθόδοξο Θεολογικό Ινστιτούτο του Παν/μίου του Μονάχου